

Íslensk málnefnd

Ályktun um stöðu íslenskrar tungu 2007

5. nóvember 2007

Hver er staðan?

Staða íslenskrar tungu í íslensku samfélagi er sterk. Um það vitnar til dæmis ört vaxandi bókaútgáfa og aukinn lestur dagblaða á íslensku. Þróttur íslenskunnar sést líka vel á mikilli grósku í ýmiss konar vefskrifum á íslensku og er það fagnaðarefni að staða tungunnar skuli vera svo sterk á þessum nýja miðli.

Mikilvægt er þó að Íslendingar hugi að tungunni og sofni ekki á verðinum. Í stjórnarskránni er til að mynda hvergi kveðið á um að íslenskan sé hið opinbera mál lýðveldisins. Þetta veikir óneitanlega stöðu þjóðtungunnar í samfélaginu.

Mörg íslensk fyrirtæki ráða til sín erlenda sérfræðinga sem ekki tala íslensku og því færast í vöxt að notuð sé enska í íslenskum fyrirtækjum á Íslandi enda þótt Íslendingar séu stærsti hluti starfsmannanna. Aðalfundir stórfyrirtækja á Íslandi eru æ oftast haldnir á ensku og ársskýrslur þeirra margra eru einungis gefnar út á ensku enda þótt þessi fyrirtæki séu að stærstu leyti í eigu Íslendinga. Þeirri hugmynd hefur jafnvel verið hreyft að ástæða væri til að auka notkun ensku í íslenskri stjórnsýslu til hagsbóta fyrir viðskiptalífið.

Færst hefur í vöxt að til verslunar- og þjónustustarfa ráðist erlent starfsfólk sem hefur takmarkað vald á íslensku eða jafnvel ekkert og notar því ensku sem samskiptamál enda þótt það hafi ensku ekki að móðurmáli. Nefna má dæmi úr einkarekstri á borð við veitingahús og matvöruverslanir en jafnframt um ýmsa þjónustu á vegum ríkis og sveitarfélaga, svo sem sjúkrahús, hjúkrunarheimili, leikskóla og strætisvagna.

Um leið og íslenskt atvinnuumhverfi verður alþjóðlegra hafa komið fram kröfur um að í íslensku menntakerfi verði nemendur betur búnir undir störf á alþjóðavettvangi. Jafnframt leitast íslenskir háskólar við að laða að sér erlenda nemendur. Þetta tvennt hefur í för með sér að sífellt algengara verður að kennt sé á ensku í stað íslensku. Á sama tíma hefur dregið úr móðurmálskennslu í íslenskum skólum og kynnt hafa verið áform um frekari niðurskurð.

Hverjar eru horfurnar?

Framtíðarhorfur tungumálsins ráðast ekki fyrst og fremst af stærð málsamfélagsins (mannfjölda) heldur af stöðu tungumálsins innan þess. Ef tungumálið er notað á öllum sviðum samfélagsins er staða málsins sterk. Á hinn bóginn er staða þess veik ef það er ekki notað (eða jafnvel ekki talið nothæft) nema á sumum sviðum samfélagsins og það látið víkja fyrir öðrum málum.

Þess vegna er það áhyggjuefni ef íslenska hörfar fyrir öðrum málum (til dæmis ensku) innan íslensks málsamfélags á sviðum þar sem áður var einungis notuð íslenska. Það er hættumerki ef umdæmi íslensku minnkar og ekki þykir lengur hægt að nota íslensku í viðskiptalífi á Íslandi, í verslun og þjónustu á Íslandi, í háskólum á Íslandi eða í almannaþjónustu sem rekin er af ríki og sveitarfélögum.

Það er líka áhyggjuefni ef íslenska víkur fyrir öðrum málum á stöðum sem gegna mikilvægu hlutverki í máltöku og málþroska, svo sem í leikskólum eða í skólakerfinu almennt. Til að börn nái góðum tókum á íslensku er brýnt að þau hafi góðar málfyrirmyndir á máltökuskeiði og fái nauðsynlega málörvun. Til þess þurfa þau að njóta umönnunar og kennslu fólks sem hefur íslensku að móðurmáli.

Skólakerfið í heild, allt frá leikskóla upp í háskóla, gegnir afar mikilvægu hlutverki í að þroska færni í móðurmálinu. Skólakerfið getur ekki sinnt þessu hlutverki sínu í að efla vöxt og viðgang íslenskunnar ef íslenska þarf þar að víkja fyrir öðrum málum. Í því samhengi má ekki gleymast að leikskólakennarar eru móðurmálskennarar. Vitaskuld er mikilvægt að kenna erlend mál en færni í móðurmálinu er samt besti undirbúningurinn fyrir frekara málanám.

Hvernig á að bregðast við?

Brýnt er að bregðast skjótt við breyttu umhverfi og treysta stöðu íslenskrar tungu í samfélaginu. Ef íslenska hörfar af einhverjum sviðum samfélagsins er hætt við að torvelt verði að vinna tungunni sinn sess þar á ný. Mikilvægt er því að kveða skýrt á um stöðu íslenskrar tungu í stjórnarskrá þannig að rétturinn til að nota íslensku í íslensku stjórnkerfi og almannaþjónustu á vegum hins opinbera sé tryggður.

Sambúð þjóðtungu við erlend mál er ekki séríslenskt viðfangsefni heldur alþjóðlegt. Fjölmargar þjóðir stunda alþjóðleg viðskipti um leið og þær standa vörð um tungu sína og menningu. Íslensk fyrirtæki, sem þurfa að ráða sér erlenda starfskrafta, mega ekki gefa sér að útlendingar hafi ekki áhuga á að læra íslensku. Íslenska ætti að vera hluti af íslenskri útrás.

Staða íslenskrar tungu (í alþjóðlegu umhverfi) verður best treyst með því að nota íslensku sem víðast í íslensku samfélagi og á sem fjölbreyttastan hátt; þar mega engin svið verða út undan. Til þess að það sé mögulegt þurfa líka sem flestir

að nota íslensku. Íslendingum ber því skylda til að kenna íslensku þeim sem þurfa á kennslu að halda.

Í ljósi alls þessa leggur nefndin áherslu á eftirfarandi atriði:

- Íslensk málnefnd telur mjög brýnt að staða íslenskrar tungu verði tryggð í stjórnarskránni hið allra fyrsta.
- Íslensk málnefnd álítur mikilvægt að meginþorri starfsmanna leikskóla og grunnskóla hafi íslensku að móðurmáli. Tímabilið frá fæðingu fram að kynþroska er aðalmáltökuskeið barna og góðar málfyrirmyndir á þessu tímabili eru nauðsynleg forsenda þess að þau nái tókum á íslensku.
- Íslensk málnefnd telur óráðlegt og óþarft að við íslenska framhaldsskóla verði almennt stofnaðar námsbrautir þar sem kennt er á öðru máli en íslensku. Traust þekking á móðurmálinu er besti grunnurinn undir frekara málanám og störf á alþjóðlegum vettvangi.
- Íslensk málnefnd hvetur íslenska háskóla til að tryggja stöðu tungunnar í fræðasamfélaginu. Það gera þeir best með því að hvika hvergi frá því að kenna fyrst og fremst á íslensku. Vissulega er eftirsóknarvert að íslenskir háskólastúdentar séu gjaldgengir á alþjóðlegum vettvangi en ekki er minni þörf á að búa þá undir störf héraðs.
- Íslensk málnefnd hvetur stjórnvöld til að efla kennslu í íslensku fyrir útlendinga, efla menntun þeirra sem kenna íslensku sem annað mál og rannsóknir á því sviði.
- Íslensk málnefnd hvetur forráðamenn allra íslenskra fyrirtækja til að bjóða þeim starfsmönnum sínum, sem ekki tala íslensku, vandaða íslenskukennslu í vinnutíma. Kennsla í íslensku ætti að vera sjálfsagður þáttur í þjálfun nýrra starfsmanna sem ekki tala íslensku.
- Íslensk málnefnd hvetur allan almenning til að sýna erlendum starfsmönnum íslenskra fyrirtækja jákvætt viðmót og efla þá í viðleitni sinni til að læra íslensku.

Íslenskt samfélag hefur tekið miklum breytingum á skömmum tíma en staða tungunnar er sterk og sköpunarmáttur hennar mikill. Íslenska hefur því alla burði til að verða samskiptamálið í fjölmeningarsamfélagi á Íslandi og að því ættum við öll að stefna.